

Scenario's zonder macht

Aan hun publikaties valt het niet altijd af te lezen, maar het zijn echte optimisten daar bij het Centraal Planbureau. Zouden ze anders ooit begonnen zijn aan *Scanning the future* en *Nederland in drievoud*? Ze gaan er blijkbaar van uit dat beslissingen van strategisch belang worden genomen na afweging van alle denkbare alternatieven. Ik help het ze hopen, maar geloven doe ik het niet. Niettemin vormen hun scenario's volgens mij verplichte literatuur voor iedereen die aan de knoppen van de economie en de welvaartsstaat kan komen. Het kan nooit kwaad om die mensen voor te houden waarom men niet ongenueanceerd moet kiezen voor hetzij het evenwichts-, het coördinatie- of het vrije-marktperspectief en dat men de bij de omstandigheden passende combinatie van perspectieven moet zien te vinden. Ook al weten we dat de toekomst zich er niets van aantrekt, het is toch een nuttige oefening om met behulp van verschillende combinaties van perspectieven verschillende scenario's voor de toekomst te construeren. Misschien leren we er sneller door reageren op onverwachte gebeurtenissen. En baat het niet dan schaadt het niet.

Maar dan moeten die scenario's wel geloofwaardig zijn. Dat vind ik ze op sommige punten wel, maar op andere helemaal niet. Zo heb ik vergeefs gezocht naar de rol die machtsverhoudingen in het onderlinge verkeer van mensen en van staten spelen. Die rol wordt in de CPB-scenario's overgenomen door de cultuur, cultuur dan in de zin van mentaliteit. Zo vindt men samenwerking en coördinatie typisch uitingen van een Europese cultuur. Ook de welvaartsstaat brengt men daarmee in verband. Eigenlijk vindt men dat deze drastisch zou moeten worden afgeslankt, maar of dat in feite ook gebeurt wordt afhankelijk geacht van de cultuur.

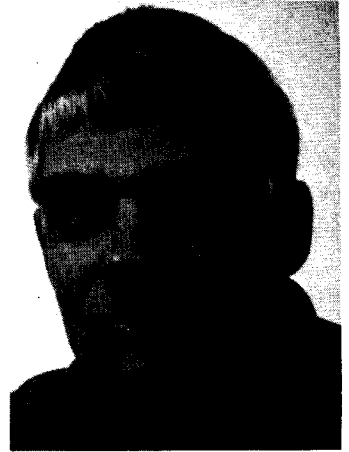
In een van de scenario's, 'global shift', houdt onze Europese cultuur dat afslanken lang tegen. Japan en de Verenigde Staten gonzen in dit scenario van de dynamiek onder invloed van het vrije-marktperspectief. Ook dat is een cultuur. Maar Europa, een samenraapsel van nationale staten, is wars van dynamiek. Het is bevangen door eurosclerosis (ook al cultuur) en verschuilt zich achter nationale regelgeving en sociale zekerheid; er is zelfs geen sprake van beleidsconcurrentie. Pas in het jaar 2005, nadat het aantal werklozen en arbeidsongeschikten tot twee miljoen is opgelopen, schrikt men wakker en gaat de welvaartsstaat met botte bijl te lijf. Je hoort het CPB denken: dat komt ervan als je niet tijdig afslankt! Dat mogen ze natuurlijk vinden, maar die boodschap zou in een geloofwaardiger scenario misschien meer indruk maken. Dat de politieke integratie in Europa ooit nog eens zal stagneren is niet ondenkbaar, maar dat er dan geen spoor van beleidsconcurrentie zou zijn, net als in de jaren zeventig, lijkt me minder geloofwaardig. Daarvoor zijn de omstandigheden sindsdien te sterk veranderd. Hoe minder de politieke integratie wil vlotten, des te meer zullen de EG-staten in de inmiddels geïntegreerde economie proberen elkaar

vliegen af te vangen, zou ik zo denken, zodat de welvaartsstaat al ver voor 2005 onder druk van beleidsconcurrentie zal komen te staan.

Die beleidsconcurrentie ontbreekt ook in 'European renaissance'. In dit scenario ademt Europa "de zelfbewuste sfeer van een grootmacht in wording". Het aantal lidstaten groeit en er komt een Europese regering die alles versterkt wat 'Europees' is, waaronder een intensieve overlegcultuur waarin collectieve belangen sterk wegen. Hier blijft de welvaartsstaat dan ook overeind, zij het gedisciplineerder en als onderdeel van een Europese sociale ordening. Het verschil met 'global shift' is groot: daar een angstig wegkruipen achter de landsgrenzen, hier een bevlogen Europees nationalisme. Maar ook hier iets ongeloofwaardigs: een sterk toenemende heterogeniteit die de cultuur van samenwerking volkomen onaangetast laat.

Het derde scenario 'balanced growth' is er een van harmonische verhoudingen. Het heersende cultuurbeeld wordt gekenmerkt door vertrouwen. De overheid durft zich terug te trekken omdat er tussen de landen politiek vertrouwen bestaat. Intern worden met instemming van de mondige burgers de bestaande inkomensvoorzieningen vervangen door een (laag) basisinkomen. Dit scenario levert in termen van economische groei, werkgelegenheid en milieubeleid de mooiste denkbare toekomst op. De boodschap is opnieuw duidelijk: dat is het loon van vertrouwen, in elkaar, in eigen kunnen en in de markt.

Het voor elk scenario zo kenmerkende stemmingsbeeld vloeit niet voort uit enige constellatie van economische belangen en omstandigheden. Die relatie heeft het CPB omgekeerd. Maar als er een gegeven en typisch Europese mentaliteit zou bestaan, zou die dan niet in alle scenario's dezelfde moeten zijn? Dan hebben we die en worden niet morgen plotse-ling wakker met een andere. Afgezien daarvan, het CPB vindt ons aardiger dan we zijn. Het dicht ons een cultuur van overleg en compromis toe op grond van ons "respect voor andermans opvattingen" en onze "afschuw van machtsuitoefening". Ik zou willen dat het zo was. Maar de werkelijkheid is vermoedelijk banaler: we neigen tot compromis zolang de machtsverhoudingen ons dwingen met een ander rekening te houden. Ook de toekomst van de welvaartsstaat moet mijns inziens niet in onze cultuur worden gezocht maar in de krachtsverhoudingen tussen belangengroepen. Scenario's waarin een rol zou zijn toegekend aan machtsverhoudingen, zowel binnen staten als in hun onderlinge verkeer, zou ik geloofwaardiger hebben gevonden dan deze als scenario verpakte stemmingsbeelden.

P.J. Vos